

*Dvoj pohled***Tajemství ve hvězdách (Velkého vozu)**

HVĚZDY VELKÉHO VOZU v sobě obsahují mnoho prvků typických pro tvorbu Luchina Viscontiho: příběh filmu postupně odkrývá historii temné vášně skrývané v nitru kdysi zámožné rodiny, osudový vztah zakázané lásky mezi bratrem a sestrou, kteří se po letech znovu setkávají, přičemž minulost i znovu oživená vřelost jejich vztahu je vede pomalu a neúprosně ke zkáze. Hlavním tématem tohoto filmu pro mne nicméně není ani tak incestní láska dvou hlavních hrdinů jako tajemství a jeho účinky na postavy filmu i na samotné diváky.

Působnost tajemství je tu zkoumána v jeho rozličných časových fázích: ve chvílích, kdy ještě ani jistě nevíme o jeho existenci a tajemství jen nejasně probleskuje na povrch prostřednictvím takřka nenápadných stop, z normálu vybočujících drobností, jemných narušení všednosti vyvolávajících jakési nevyslovitelné, ale o to více zneklidňující otázky; ve chvíli, kdy tajemství leží před námi a my se snažíme jej prozkoumat, „zlomit“; a konečně ve fázi, kdy je tajemství prozrazeno, nicméně oproti očekávání nemizí, nerozplývá se v klidu a smíru, ale naopak zůstává ležet v samém srdci přítomnosti jako nepřehlédnutelná, iritující skvrna.

Začátek filmu se točí kolem nadvakrát tajemného tajemství, tajemství, které je natolik skryté, že ještě ani nevíme, zda se skutečně jedná o tajemství, zda jednotlivé fragmenty, které jsou nám prezentovány, v sobě skrývají nějaký utajený příběh. Visconti v této části filmu vytváří dráždivé scény, do nichž erotické napětí mezi Sandrou a jejím bratrem Giannim vstupuje jako ne zcela zřetelný, spodní význam, tiché našeptávání signifikace. V jedné scéně se například během hovoru o majetkových záležitostech, kterého se účastní Gianni, Sandra a její muž Andrew, Gianni posadí na židli, na níž je pohozen Sandřin bílý vlněný šál, a jakoby mimochodem se jím ovine – celá scéna tak ovšem náhle získává jakýsi další, zvláštní, zneklidňující význam, zcela odlišný od významu vyjadřovaného ve slovech postav. Stopy tajemství se do filmu dostávají postupně v čím dál intenzivnější míře v podobě různých narážek slovních („Skutečně ti řekla všechno?“ ptá se třeba v jednu chvíli mnohoznačně Gianni Andrewa, načež je rychle umlčen Sandrou) i vizuálních (rodinný dům je pro cizince-Andrewa jako bludiště; ve scéně v zahradě vypadá bílou plachtou zakrytá socha otce jako bílý přízrak atd.). Na Sandřině tváři se často jakoby doslova usazuje stín její minulosti – někdy zpodobený jejím zamračeným, zarputilým, nepřítomným pohledem, jindy vizuálně zobrazený tím, že její tvář zcela zmizí ve stínu či je náhle skryta za její rukou v černé rukavici.

V prvních dvou třetinách se film odehrává ve znamení vzrůstajícího napětí a narativního tajemství, které se snaží na základě jednotlivých útržků informací odhalit jak Andrew, tak diváci. Několik klíčových scén této části filmu se odehrává v noci a zpola ve tmě, což posiluje záhadnou atmosféru filmu, podobně jako brilantní, dramatizující kompozice

hloubky pole a světla a stínu, vytvářející mnohovrstevnaté, nejednoznačné obrazy skrývajících v sobě rozličná tajemná místa. Odpovídá-li prvním dvěma třetinám filmu „tajnůstkařská“ narace a vizualita, vyvolávající v divákovi znepokojení a touhu dozvědět se více, v závěru filmu – poté, co je tajemství vztahu Sandry a Gianniho beze zbytku odhaleno – jsou naopak obrazy zalité sluncem (viz scéna v parku) a narace je vedena tak, že toho coby diváci víme víc než ostatní postavy filmu. Náš narativní „náskok“ nám tu umožňuje prožít si „na vlastní kůži“ celou tíhu odhaleného tajemství, kdy jen my víme během dlouhých scén příprav na slavnostní otevření parku, že v nedalekém pokoji mezitím umírá Gianni.

Jednou odhalené tajemství ve Viscontiho filmu nevede ke kýženému řešení a klidu; ač prozrazené, zůstává být do jisté míry tajemstvím ve smyslu čehosi nepatřičného, ležícího i nadále jako stín na tvářích a místech. Odhalené tajemství je o to více tvrdé, nelítostné, nezvratné, nenechávající žádný prostor k úniku. Sandřin manžel jí sice poté, co se dozví pravdu a odjede pryč, nechává v pokoji dopis, kde píše: „Minulost pro mě vždy byla možnost budoucí volby“ a Sandra ve své následné odpovědi Andrewovi píše, že se k němu vrátí a na vše zapomenou, nicméně film sám nenabízí v tomto ohledu mnoho naděje. Koneckonců právě Sandra v jiné scéně se vši rozhodností prohlásila: „Nedokážu zapomenout a nestojím o odpuštění. Protože já neodpouštím nikomu.“ A stejně tak celý děj filmu nás ubezpečoval o tom, že přízraky minulosti se stále vrací, že nelze jen tak snadno zapomenout nebo odpustit, že neexistuje způsob, jak se příznaků zbavit.

Metafora souhvězdí z názvu filmu neodkazuje jen doslovně ke scéně, kdy Gianni cituje úryvek z básně Leopardiho, v níž se vyskytují „hvězdy Velkého vozu“, ale je jakoby tajným klíčem k celému filmu. „Noční“ optika je zásadní pro vizuální styl filmu – postavy se několikrát zjevují jako zářící hvězdy v temnotě obrazu, náchylné kdykoli opět zmizet v jeho černi (viz třeba noční procházka Gianniho a Andrewa, při níž Gianniho tvář zabíraná v detailu chvílemi zcela mizí ve stínu; nebo až abstraktní scéna u krbu, v níž jsou plamenem osvětlované tváře Sandry a Gianniho občas jedinými světelnými plochami v rámci jinak černého obrazu). Souhvězdí je navíc určitou metaforou i samotného „obsahu“ filmu: zpodobuje jak skryté tajemství (při nalezení skrytých souvislostí se zjeví předtím neviditelný obraz), tak určitou osudovou nehybnost a umístěnost jednotlivých postav, které jsou odsouzeny zůstat navždy ve stále stejných vztazích k těm, s nimiž jsou spojeny láskou či nenávisť, stále k nim cítit to samé, ať je to sebevíc nerozumné a ničující.

Helena Bendová

ILUMINACE

Helena Bendová: Tajemství ve hvězdách (Velkého vozu)

Hvězdy Velkého vozu

(Vaghe stelle dell'Orsa)

Vides Cinematografica, 1965 (Itálie)

Režie: Luchino Visconti. **Scénář:** Suso Cechci D'Amico, Enrico Medioli, Luchino Visconti. **Kamera:** Armando Nannuzzi. **Střih:** Mario Serandrei. **Produkce:** Franco Cristaldi. **Kostýmy:** Bice Brichetto. **Hudba:** Cesar Franck, Carlo Alberto Rossi, Pino Calvi. **Hrají:** Claudia Cardinalová (Sandra), Jean Sorel (Gianni), Michael Craig (Andrew), Renzo Ricci (Gilardini).